

УДК 027.52(497.11 Београд)
027.625(497.11 Београд)
021.3:[371.3::82-93
02:929 Илић-Агапова М.
02:929 Басуровић Н.
doi: 10.19090/cit.2020.36.2-12
Оригинални научни рад

Мала сѐла или storytelling у повоју: програм за децу јавне библиотеке у Београду између два светска рата

Бранка Драгосавац
Универзитет у Београду
Правни факултет – Библиотека, Београд
branka.dragosavac@ius.bg.ac.rs

Љубица Ћоровић
Библиотека града Београда
ljubicacacovic@gmail.com

Сажетак

Прво дечје одељење у Београду основано је заједно са првом јавном библиотеком – Библиотеком и Музејом Општине града Београда. Од свечаног отварања 31. јануара 1931. године у њему су организоване различите форме рада са децом. Иако се више пута писало о раду овог одељења, чини се да су поједини облици сарадње са децом недовољно истакнути. Осим тога, у Дечјем одељењу именован је и први дечји библиотекар на територији, како тадашње државе, тако и српских јавних библиотека у целини, Надежда Басуровић. Она је до сада спорадично помињана у стручној литератури, али њен рад и љубав са којом је посвећено водила одељење и културно-просветну делатност нису до сада истражени ни објављени.

У овом тексту представљена су дечја посела – „мала сѐла“ као претеча савремених културних програма и рад првог именованог српског дечјег библиотекара. Чланак је настао на основу грађе Завичајног одељења Библиотеке града Београда и годишњих извештаја о раду Библиотеке, грађе Архива Београда те објављених написа у серијским и монографским публикацијама.

Кључне речи: Библиотека града Београда, Дечје одељење, Дечје и омладинско одељење, мала сѐла, посела, Марија Илић-Агапова (1895–1984), Надежда Басуровић (1907–?), сторителлинг

Увод

На основу Закона о општинама, 1928. године, Суд Општине града Београда донео је одлуку о оснивању Градске библиотеке и Музеја Београда,¹ а наредне је на рад примљен и први библиотекар – Марија Илић Агапова.² До свечаног отварања Библиотеке и Музеја града,³ у наредних годину и по дана она је, у почетку сама, а касније са невеликим кругом сарадника, сакупила, средила, систематизовала и обрадила грађу за библиотечке фондове, израдила Програм рада⁴ и Правилник библиотеке Општине града Београда (1930).⁵

¹ Бранка Драгосавац, *Дечја одељења Библиотеке града Београда* (Београд: Библиотека града Београда, 2018), 46.

² Историјски архив Београда, Решење о постављењу, број 12261 (6. јун 1929); Марија Илић Агапова, *Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја о. т. Б.: 1929–1934*, 15, преузето 15. 3. 2020, <http://dlibra2.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=106&from=pubstats>.

³ У грађи и објављеним текстовима, документима у Архиви Библиотеке града Београда врло се неуједначено користе називи: Библиотека и Музеј Општине града Београда, Библиотека и Музеј града Београда, Библиотека Општине града Београда, Општинска библиотека, Градска библиотека, Библиотека Поглаварства града Београда, Библиотека и Музеј при Културном о(т)секу, Библиотека града Београда те се они могу сматрати синонимима.

⁴ Љубомир Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда: 1928–1945* (Београд: Библиотека града Београда; БИГЗ, 1995), 95–100.

⁵ „Правилник библиотеке Општине града Београда“, *Ойштинске новине* 48, 9–10, 5. 5. 1930, 531–532; Допуњени је објављен 1932. године. – „Правилник Библиотеке и Музеја Општине града Београда“, *Ойштинске новине* 50, 16, 21. 4. 1932, 243–250.

Заједно са фондом за одрасле, Агапова је од самог почетка, по угледу на енглеску и светску библиотекарску праксу,⁶ почела да прикупља и сређује грађу за формирање Дечјег и оmlадинског одељења,⁷ које је званичан рад почело 11. јануара 1931. године.

Одмах по организовању послова на издавању књига радило се и на културно-просветној делатности у Дечјој читаоници, а већ 15. марта постављен је и први званични дечји библиотекар – Надежда Басуровић.

У овом раду представљена су дечја посела – „мала сѐла“, као претеча савремених културних програма за децу, који се данас реализују у бројним домаћим и светским библиотекама, а означавају се појмом *storytelling*. Осим тога, у њему је афирмисан и рад Надежде Басуровић, првог именованог српског дечјег библиотекара.

Текст је настао на основу сачуваних извештаја које су дечји библиотекарски водили, а чувају се у Одељењу старе и ретке књиге и књиге о Београду – Завичајном одељењу Библиотеке града Београда, као и на основу грађе Архива Београда, објављених написа у серијским и монографским публикацијама и података из годишњих извештаја Библиотеке града Београда.

Први дечји библиотекар Општинске библиотеке и Музеја града Београда

„Прво издвајање око 300 књига за дечју библиотеку“ урадила је сама Марија Илић Агапова почетком 1930.⁸ Исте године, „15. марта за стручне библиотекарске послове је постављена Надежда Басуровић⁹ а 12. јуна Евгенија Пољакова, као хонорарни административни чиновник“.¹⁰

До краја 1930. године Марија Илић Агапова са сарадницима обавила је све послове на организацији Општинске библиотеке и Музеја, фондови су инвентарисани, обрађени, класификовани. Суд и Одбор Општине града Београда изнајмили су просторије за привремени смештај ових институција у Улици краља Петра број 26.¹¹ На другом спрату зграде Библиотеке налазила се Дечја читаоница.¹² Свечано освећење и отварање Општинске библиотеке и Музеја обављено је 11. јануара 1931. године.¹³ На дан освећења Библиотеке „у дечјој читаоници је била приређена изложба књига“.¹⁴ Након свечаног отварања, рад у Дечјој читаоници је не-сметано организован, а „била је отворена сваки дан, осим петка, у оне сате, када су деца била слободна од својих школских дужности“.¹⁵

Током 15 година, колико је водила Општинску библиотеку, Агапову је овај сегмент највише „окупирао“ и испуњавао, будући да је након запослења у полицији била упозната са „проблемима које код деце доноси период детињства и ране младости“. Због целокупног ангажовања у раду са децом „она се с правом може назвати пиониром дечјег библиотекарства

⁶ Бранка Драгосавац, „Историјски развој дечјих одељења јавних библиотека у Београду“, *Панчевачко читалиште* 7, 14 (2009): 81.

⁷ У грађи и објављеним текстовима, документима у Архиви Библиотеке града Београда врло се неуједначено користе називи Дечја библиотека, Дечје одељење и Дечја читаоница у периоду 1930–1935. те се они могу сматрати синонимима. Од 1935. године званичан назив је Дечја и оmlадинска библиотека. – Марија Илић Агапова, „Кратак историјат градских културних установа: Градске библиотеке и градског музеја, галерије слика и историске архиве“, *Београдске општинске новине* 48, 11–12, новембар–децембар 1940, 873.

⁸ Драгосавац, *Дечја одељења Библиотеке града Београда*, 55.

⁹ Библиотека града Београда, Одељење старе и ретке књиге и књиге о Београду – Завичајно одељење (у даљем тексту БГБ–Завичајно одељење), РУ III 9, инв. бр. 639 (одлука бр. 6073, „Списак службеника Библиотеке и Музеја О. г. Б.: [1941]“, непотписано)

¹⁰ Љубица Ђоровић, *Илустрована историја Библиотеке града Београда* (Београд: Библиотека града Београда, 2011), 16.

¹¹ Исто, 17.

¹² Илић Агапова, *Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја...*, 35.

¹³ Марија Илић Агапова, „Поводом освећења Библиотеке и Музеја општине града Београда 11. јануара 1931.“, *Београдске општинске новине* 49, 2–3, 1. 2. 1931, 164–168.

¹⁴ Илић Агапова, *Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја...*, 35.

¹⁵ Исто, 38.

у Југославији”.¹⁶ Огромну пажњу Агапова је посвећивала набавци литературе за попуњавање фондова Дечјег одељења те су се поред домаће, куповале и све добре књиге из стране дечје књижевности, како би библиотекар могао упознати децу са свим делима, „чије присуство делује повољно на децу у правцу развијања интереса за упознавањем других народа и учењем страних језика”.¹⁷ Према извештају о стању фонда, Дечја читаоница је 1931. године имала 1000 књига за децу¹⁸ и 54 дела која су, према одлуци Bureau International d'Education, била декларисана као најбоља дела своје врсте у области дечје литературе, а у референсној збирци налазиле су се три енциклопедије.¹⁹ Осим монографских, набављале су се и серијске публикације. У фонду су се исте године налазила „поједина годишта старијих листова ... а од страних” шест наслова на француском, италијанском и немачком језику и листови *Све-Сјорџ*, *Сјорџистја*, *Скауџски тласник* и *Наша Крила*, који, иако нису били намењени деци, „код деце наилазе на значајно интересовање”.²⁰ Правилником Библиотеке и Музеја Општине града Београда, чланом 22 било је предвиђено да ће она „издавати дечји лист, који ће ићи за општим циљевима дечјег подручје Библиотеке и доносити најбоље дечије приче и песме из домаће и стране дечије књижевности, добре илустрације и забавни део, и посвећивати нарочиту пажњу, да се деца на згодан и доступан начин упознају са духовним и општим културним потребама Београда”.²¹

Агапова је, врло надахнуто, писала о библиотекарима јавних библиотека и њиховим потребним знањима и ангажовању, са посебним нагласком на оне који раде са децом: „Маколико да се у свим осталим библиотекама на библиотекара и библиотечко особље не морају постављати други захтеви, осим да: са знањем, савесно и тачно врше свој посао, и маколико да ови библиотекарски могу бити искључиво типа библиотекара-научника, у јавним библиотекама, уз све ове услове, мора се поставити и захтев, да они у вршење свог посла уносе љубав и социјално осећање, да су психички предиспонирани за тај рад... Оне (јавне библиотеке, примедба аутора) не примају само онога ко к њима долази, већ још више траже оног ко за њих не зна, или код ког је интерес према књизи успаван или сасвим непостојећи. Потребно је постојано контролисање читаочевих интереса; ненаметљиво вођство; у раду са децом срдчан, ведар и пријатељски однос, који улева поверење и који од дечје библиотеке ствара други родитељски дом пун радости и духовног интереса...”, а као главно истиче вољу и склоност „према овом послу и овом узвишеном позиву”.²²

Како је током година морала да обавља и друге послове, Марија Илић Агапова је бирала библиотекарке за Дечје одељење. Особине које истиче као неопходне у раду са децом су „огромна стрпљивост, методичност у раду... да лице, које с њима стоји у непосредном додиру буде што ближе њиховој доби, да има интереса за питања, која их занимају, да је увек ведро и спремно, да их води путем драгих дечјих идеала, који се постепено изграђују у њиховој души у додиру са свим што је лепо”.²³ Осим тога, библиотекар је морао бити темељан познавалац „дечје књижевности и дечје психологије”.²⁴ И већ у првој години рада Агапова је постепено

¹⁶ Драгана Михаиловић, „Идентитет дечјих одељења Општинске библиотеке града Београда кроз рад Марије Илић Агапове”, у *Библиотеке и идентитет: зборник радова са научној скупи одржаног 25. и 26. маја 2017. године у Панчеву*, главни уредник Гордана Стокић Симончић (Панчево; Нови Сад; Сомбор: Градска библиотека; Центар за културу и екологију ПанАрт; Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет; Педагошки факултет у Сомбору, 2018), 75.

¹⁷ Илић Агапова, *Педагошки извештај Библиотеке и Музеја...*, 11.

¹⁸ Драгосавац, *Дечја одељења Библиотеке града Београда*, 57.

¹⁹ Д. Михаиловић, „Марија Илић Агапова: живот и рад” (мастер рад, Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2017), 28–29.

²⁰ Драгосавац, *Дечја одељења Библиотеке града Београда*, 57.

²¹ „Правилник библиотеке и Музеја Општине града Београда”, *Општинске новине* 50, 16, 21. 4. 1932, 246.

²² Илић Агапова, *Педагошки извештај Библиотеке и Музеја...*, 10.

²³ Исто, 45.

²⁴ Марија Илић Агапова, *Јавне библиотеке* (Београд: Библиотека града Београд, 2013), 119.

увела у све методе рада са децом Надежду Басуровић, која је „15. III 1931. године“ распо-ређена за рад са децом.²⁵ Овим је тек основана Градска библиотека добила свог првог дечјег библиотекара.

Сасвим је извесно да се Агапова није преварила у погледу личности коју је изабрала за деч-јег библиотекара. Интимна веза између деце и библиотекара „постепено је створена ... и деца су са све већим поверењем, непосредно из школе долазила у читаоницу, без устезања прила-зила и тражила најмилије књиге“.²⁶

Радна биографија Надежде Басуровић може се донекле склопити пратећи архивску грађу која се чува у Архиви Библиотеке града Београда. Најзначајнији подаци налазе се у извешта-јима, молбама Марије Илић Агапове, која је врло сажето, али афирмативно писала о њеном раду са децом у Дечјем, касније Дечјем и омладинском одељењу Библиотеке.

Надежда (Нада) Басуровић (Ковачевић) рођена је 8. 12. 1907. године²⁷ и „пошто је завр-шила 8 раз. гимназије, ступила је у општинску службу ... као чиновник Градске библиотеке и Градског музеја. Пошто је показала склоност и смисао за рад са децом, већ од 1931. године додељена је на рад у Дечју читаоницу... У току наредних неколико година афирмисала се као изванредно добар дечји и омадински библиотекар“. Поред дугогодишње праксе, постарала се да стекне и потребно теоријско знање (полагала Библиотекарски курс²⁸), темељно је упознала омладинску и дечју књижевност, на дечјим и омладинским поселима показала се као одличан и талентован приповедач. „Рад у Дечјој и Омладинској библиотеци лежао јој је изванредно на срцу и томе раду посвећује цело своје време ... Тако њена специјална спрема и личне особине надокнађује, што се овог рада тиче, и највишу школску спрему“.²⁹ На месту библиотекара Деч-је, а затим и Дечје и омладинске библиотеке, према доступним подацима, остала је до 1939, када је премештена у Административни одсек. Исте године, 12. децембра, Марија Илић Ага-пова се обратила председнику Општине града Београда са молбом да се чиновник Надежда Ковачевић „врати на своју редовну дужност у Библиотеку и музеј ... јер је њеним премештајем Дечја и Омладинска читаоница остала без стручно спремног чиновника“ и „интерес службе захтева да се овај чиновник врати на своју редовну дужност“, тим пре што „посао ... који сад врши није скопчан са никаквом стручном спремом“.³⁰ Сасвим је извесно да је ова молба ува-жена, будући да је познато да је, уз њену помоћ, 1940. године обновљен рад „Дечјих зидних новина“,³¹ а средином марта, следеће, 1941, налазила се на списку референата Библиотеке, на позицији у „Дечјој и Омладинској читаоници“.³² Неколико месеци касније, Марија Илић Агапова поново се обратила председнику Општине да се, између осталих наведених чинов-ника, Надежда Ковачевић именује за библиотекара „Дечје и Омладинске читаонице Град-ске библиотеке“,³³ што је позитивно решено Наредбом бр 12416, коју је потписао Милослав

²⁵ Илић Агапова, *Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја...*, 45.

²⁶ Исто.

²⁷ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 9, инв. бр. 639 („Списак службеника Библиотеке и Музеја О. г. Б.: [1941]“, непотписано).

²⁸ Три месеца, од 22. фебруара до 22. маја, трајао је *Први библиотекарски курс Библиотеке О.г.Б.* Одржано је 26 предавања из 18 теоријских и практичних предмета, као и курс из дечје психологије. Курсанти су посетили *Државну штампарију, Универзитетску библиотеку, редакцију Полишке и Психолошког института*. Јавни испит је положило осам полазника. – Ђоровић, *Илустрована историја Библиотеке града Београда*, 38.

²⁹ Библиотека града Београда, dLibra Digital Library, „Управном одељењу за Персонални одсек [1941], машинопис, Извештај о процени ратне штете“, преузето 18. 3. 2020, <http://147.91.218.12/dlibra/docmetadata?id=15&from=pubstats>.

³⁰ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 10, инв. бр. 661 (Управник Библиотеке и Музеја О. г. Б., „Господину претседнику Општине града Београда“, 12. XII 1939, [3]).

³¹ Драгосавац, *Дечја одељења Библиотеке града Београда*, 63.

³² БГБ–Завичајно одељење, РУ III 6, инв. бр. 622 (Управник Библиотеке и Музеја О. г. Б., „Списак чиновника отсека Библиотеке и Музеја према послу на коме раде“, машинопис, бр. 184, 19. III 1941).

³³ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 10, инв. бр. 642 (Шеф отсека Библиотеке М. Илић Агапова, „Господину председнику Општине града Београда“, 19. 8. 1941).

Драгосавац Б. и др. „Мала сѐла или storytelling у повоју...“, 2–12

Стојадиновић.³⁴ Пратећи сачуване извештаје Библиотеке, током Другог светског рата остала је на овом радном месту.³⁵

Након ослобођења, решењем 1528, 29. јануара 1945. године, у Извршном народноослободилачком одбору престала је служба Марије Илић Агапове.³⁶ После поновног покретања рада Библиотеке (1945), именована нове управе,³⁷ Надежда Басуровић радила је као руководилац Дечје читаонице и, осим основних задужења, била је „одговорна, морално и материјално, за уредно издавање и враћање књига од стране читалаца“, вођење спискова „оних који неуредно враћају књиге да би били на време обавештени“, као и финансијске послове Библиотеке у целини.³⁸ Из сачуваних годишњих извештаја Библиотеке града Београда сазнаје се и то да је, осим редовних активности дечјег библиотекара, од септембра 1947. године, пружала „помоћ у облику стручних савета“ запосленима у рејонским и сеоским библиотекама на територији града.³⁹ У истраженим извештајима о раду Библиотеке града Београда, Надежда Басуровић последњи пут се помиње приликом примопредаје дужности новом управнику, Радмили Димитријевић, 31. 12. 1948. године, којом приликом „предаје ствари у Дечијој читаоници и у магацину Дечје читаонице“.⁴⁰

Форме рада са децом у Дечјој читаоници Библиотеке општине града Београда

Најзначајније форме рада са децом које је, са својим сарадницима, развијала Марија Илић Агапова, од оснивања Дечје читаонице, биле су: мала и велика сѐла (посела),⁴¹ Дечје зидне новине, изложбе и формирање Дечјег и омладинског позоришта.

Мала и велика сѐла (посела) представљала су часове причања прича са унапред одређеним програмом. Најчешће су се завршавала музичким или филмским делом.

Дечје зидне новине биле су новине које су израђивала сама деца,⁴² ученици III и IV разреда гимназије, под надзором библиотекара. Излазиле су у једном примерку, који је качен на зид у просторијама Библиотеке, како би сви чланови могли да га прочитају.⁴³ Осим чланова Дечје читаонице, Зидне новине неретко су садржавале и радове ученика из унутрашњости, будући да је интересовање деце било огромно. Новине су излазиле једно време и нагло се угасиле. Обновљене су 1940. године, али су у њима радове могли да објављују ученици VII разреда гимназије и њихов рад је прекинут почетком Другог светског рата.

Изложбе су у Дечјој читаоници организоване од њеног формирања. Она је и отворена првом изложбом, а према Правилнику библиотеке, морала да се одржи најмање једна током

³⁴ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 10, инв. бр. 644 (Претседник Градске општине Милослав Стојадиновић, „Наредба број 12416“, 20. 8. 1941).

³⁵ БГБ–Завичајно одељење РУ III 7, инв. бр. 636 (Душан Павловић, „Госпођи Др М. Илић–Агапов Управнику Градске библиотеке: [извештај о дечјем поселу одржаном у петак, 2. јануара 1942]“, 7. 1. 1942); РУ III 647, инв. бр. 647 (Н. Ковачевић, Ј. Бурмазовић и Душан Павловић, „На основу одлуке ... бр. 24856 ... набављене су за Дечју и Омладинску читаоницу ... следеће књиге“, 19. 3. 1943); Дурковић–Јакшић, *Библиотека града Београда: 1928–1945*, 118.

³⁶ Драгосавац, *Дечја одељења Библиотеке града Београда*, 7.

³⁷ У периоду од 31. јануара до 11. јула 1945. дужност управника вршио је Добривоје Алимпић, а затим Александар Поповић.

³⁸ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 11, инв. бр. 645 (Управник Библиотеке града Београда Ал. Поповић, „Како је потребно да се заведе потпуна контрола дечије читаонице нарочито у погледу руковања и издавања књига, то Одлучујем“, 16. VII 1945).

³⁹ БГБ–Завичајно одељење РУ III 16, инв. бр. 657 (Извештај о раду Библиотеке града Београда за годину 1947. [поднет Извршном одбору Народног одбора Београда: Одељење за културу и уметност], бр. 5, 9. I 1948, 4).

⁴⁰ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 17, инв. бр. 662 (Записник о примопредаји дужности Управника Библиотеке града Београда извршен на дан 31. децембра 1948, Ал. Поповић, Р. Димитријевић)

⁴¹ У изворима, грађи и објављеним текстовима мала сѐла и посела се подједнако користе те се могу сматрати синонима, а у овом раду користи се готово искључиво назив мала сѐла.

⁴² Најава за нову форму рада, „по угледу на стране дечје библиотеке“ објављена је у листовима *Време и Правда*. – „У општинској библиотеци уредиће се одељење са литературом о Београду“, *Време* 12, 3929, 8. 12. 1932, 7; „Дечје сѐло Општинске библиотеке“, *Правда* 344, 9. 12. 1934, 4.

⁴³ „Шта су зидне новине?“, *Полиџика за децу* 4, 7, 23. 2. 1933, 610.

године. Ово су били значајни догађаји које су отварали председници Општине, а били су пропраћени пригодним музичким програмом или предавањем везаним за тему изложбе.

Током 1936. године, група деце обратила се Библиотеци са молбом да се, уз помоћ дечјег библиотекара, оснује Дечје позориште, у коме би се играли одабрани позоришни комади. У првој сезони у овом позоришту играле су: „Црвенкапа“, „Пепељуга“ и још неколико комада, али је редован рад прекинуо летњи распуст.⁴⁴ Рад је настављен у другој половини године и припремљена је представа *Дечја гуша*, која је играна на сцени Народног позоришта у Београду, 3. јануара 1937. године.⁴⁵ Иако је Дечје позориште имало подршку Библиотеке и библиотекар, као и акционог одбора Друштва „Дечја душа“, његово деловање је обустављено.

Мала дечја сѐла као облик storytellingа у организацији Дечје читаонице Библиотеке општине града Београда

Иако у првом Правилнику Библиотеке Општине града Београда (1930) нема помена о појединим категоријама корисника, нити о специфичним активностима везаним за њих, од почетка рада Библиотеке, осим редовног рада на издавању библиотечке грађе, организовани су и одређени облици сарадње са најмлађим корисницима. У првом Извештају о раду Библиотеке Марија Илић Агапова наводи да су у пропаганди добре дечје књиге „нарочито место ... заузела ... Дечја сѐла на којима је додељено главно место приповедању“, јер је оно „...нарочито успешна метода рада у раду на ширењу љубави према књизи и васпитању књижевног укуса“.⁴⁶ Већ у наредном Правилнику, 1932. године, овај рад регулисан је чланом 21, у коме се каже да ће „управа Библиотеке обраћати нарочиту пажњу на рад са децом у сврху веће пропаганде добре дечје књиге. У том циљу одржаваће се редовна *Мала и Велика Дечија Сѐла*, на којима ће се деца упознавати с појединим дечијим страним и домаћим ауторима, оригиналном и преводном дечијом литературом и уопште са свим тековинама људског духа на пољу: науке и уметности“.⁴⁷ Била су подељена на „Свечана и Мала сѐла која се одржавају редовно сваког петка, односно у новије време, сваког четвртка“.⁴⁸ Значај приповедачких часова, „у настојању да заинтересују за књигу и пробуде љубав према њој где она није раније постојала“, брижљивог избора прича, знања и особина библиотекара који их је водио, Марија Илић Агапова истакла је и у монографији *Јавне библиотеке*.⁴⁹ Ове активности су од „нарочитог значаја у дечјим јавним библиотекама, чији је задатак да од детињства припремају одушевљене читаче и љубитеље добрих књига“.⁵⁰ Препознајући и дефинишући четири ступња психичког развоја деце, она пише да је неопходно прилагодити теме сходно узрасту и дечјим интересовањима, а библиотекар је требало нарочито да обрати пажњу на „глас, држање, језик и темељно владање материјом“, како би постигао „жељени успех“.⁵¹

Мала дечја сѐла одржавала су се у Дечјој читаоници почев од 16. октобра 1931. године. Водила их је Надежда Басуровић. Према Обавештењу „приступ на Сѐло“ имала су само она деца „која унапред узму улазнице“, које су се добијале бесплатно у Дечјој читаоници. Улазнице су биле неопходне и морале су се показати пре почетка. Број учесника је, због недостатка простора, био ограничен на 30.⁵² Деца су своје присуство потврђивала потписима, који су, поред имена, садржали

⁴⁴ Драгосавац, *Дечја одељења Библиотеке града Београда*, 64.

⁴⁵ Исто, 65.

⁴⁶ Илић Агапова, *Петгодишњи извештај Библиотеке и Музеја...*, 46–47.

⁴⁷ „Правилник библиотеке и Музеја Општине града Београда“, 246.

⁴⁸ Илић Агапова, *Петгодишњи извештај Библиотеке и Музеја...*, 46–47.

⁴⁹ Илић Агапова, *Јавне библиотеке*, 116–125.

⁵⁰ Исто, 116.

⁵¹ Исто, 118–123.

⁵² БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 628 (текст обавештења о Малим дечјим сѐлима, машинопис, непотписано).

Драгосавац Б. и др. „Мала сѐла или storytelling у повоју...“, 2–12

ознаку разреда који похађају.⁵³ Ови спискови нису сачувани, већ само сумарни, непотпуни, подаци у Извештајима који су водили библиотекарима, а које у *Петогодишњем извештају Библиотеке и Музеја о. т. Б.: 1929–1934*. Марија Илић Агапова назива „дневник Дечје библиотеке“.⁵⁴ Овај Дневник није пронађен, али су сачувана поједина документа у Одељењу старе и ретке књиге и књиге о Београду–Завичајном одељењу. Са доста сигурности се може тврдити да су она делови овог Дневника, јер му по садржају одговарају, а доказ је и његов део који се, под насловом „Извод из дневника дечје[г] библиотекар од 1. I до 1. VII 1934. године“, налази у Петогодишњем извештају.⁵⁵

Пратећи извештаје Марије Илић Агапове и делимично сачуване библиотекар Дечјег одељења Надежде Басуровић, може се склопити извесна слика и донети закључци о њиховом раду са најмлађим корисницима, у циљу промовисања Библиотеке, књиге и читања и ангажовања на организацији малих сѐла.

Према пописима аутора и наслова који су били тема састанака на малим сѐлима, примећује се да су они организовани као допуна школског програма, односно на њима се није обрађивала школска лектира, већ се проширивало знање стечено у школама.⁵⁶ Осим приповетки, бајки и прича, народних или ауторских, временом су у мала сѐла почеле да се укључују и друге теме. Тако су на програму V малог дечјег сѐла, које је одржано 10. 2. 1933, била предавања „О проналаску штампе и њеном културном значењу“ и „Узрок постанка дневних листова“.⁵⁷ Касније су се низала и историјска предавања о Београду,⁵⁸ или она која су се односила на значајне догађаје светске⁵⁹ и националне⁶⁰ историје, темат „Приче о књигама, дечјој књижевности и библиотекама“,⁶¹ који је одржавала Марија Илић Агапова и други. Програм сѐла био је прилагођен узрасту деце која су долазила. Није било неубичајено да се измени пред сам почетак, јер се дешавало да због школских обавеза сѐло буде мало посећено те је библиотекар морао да одустане „од припремљеног програма“ и сѐло прилагоди одређеном „добу старости“.⁶²

У првој години искључиво је Надежда Басуровић водила програм, припремала кратке биографске податке о аутору, читала одабране приче, или из њих говорила припремљени сиже, а заједнички су тумачили одабране теме. Већ од 1932. „уведено је да на малим сѐлима, као приповедачи могу учествовати и деца“ и причају своје „мале и занимљиве приче“. Према извештају од 18. 3. „... причање ових малишана ишло је прилично тешко, осетила се извесна тешкоћа у њиховом изражавању, која је собом носила и честе граматичке грешке. Те погрешке су нарочито неповољно утицале на мале слушаоце и изазвале општу критику. Малишани су у

⁵³ Драгосавац, *Дечја одељења Библиотеке града Београда*, 61.

⁵⁴ Илић Агапова, *Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја...*, 47.

⁵⁵ Исто, 114–117.

⁵⁶ Приликом избора књига и прича за мала дечја сѐла користили су се и доступни приручници, попут „Приручника за дечју литературу“ енглеског стручњака В. Т. Филда. – Илић Агапова, *Јавне библиотеке*, 122.

⁵⁷ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 629 (Мала Дечија Сѐла Библиотеке Општине града Београда).

⁵⁸ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 629 (Мала Дечија Сѐла Библиотеке Општине града Београда, XII Мало Дечје Сѐло одржано 31. III 1933, „Постанак Београда и његови први становници“); БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 629 (Мала Дечија Сѐла Библиотеке Општине града Београда, XIV Мало Дечје Сѐло одржано 21. IV 1933, „Римско господство у Сингидунуму“). Врло је занимљив извештај са овог сѐла, који је поднела Марија Илић Агапова. „...изнела сам им целокупну историју Римске империје ... приметила сам да су им нарочито добро познате легенде о постанку појединих градова, као постанку Рима, стога су често упадали у реч, да би или попунили поједина места, или се похвалили својим знањем...“; БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 629 (Сѐло одржано 21. IV 1933, „Божји путеви“).

⁵⁹ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 629 (XX Мало Дечје Сѐло одржано 2. VI 1933, „Живот и рад Сулејмана Величанственог“).

⁶⁰ На програму је најављено предавање: „Видов дан и његови јунаци“. – БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 629 (Мала Дечија Сѐла Библиотеке Општине града Београда, XXIII Мало Дечје Сѐло одржано 23. VI 1933); БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 631 (Друго сѐло – петак, 11. X 1935. г. од 4–6 часова, „Сѐло посвећено Блаженопочившем Витешком Краљу Александру I Ујединитељу“).

⁶¹ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 631 (Прво сѐло – петак, 4. X 1935. г. од 4–6 часова, „Постанак и развој Југословенске дечје књижевности“); БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 631 (Четврто сѐло – петак, 25. X 1935. г. од 4–6 часова, „Постанак првог писмена“).

⁶² БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 629 (Сѐло одржано 26. V 1933). Пошто су сѐлу присуствовала деца основне школе, библиотекар је прилагодио програм њиховом узрасту.

свом оцењивању били неумољиви...“⁶³ Већ наредни пут ситуација је почела да се поправља, организована је нека врста такмичења те су се деца трудила да савладају текст и један од говорника је „однео пуну победу“,⁶⁴ а „мали слушаоци били потпуно задовољни“.⁶⁵

Осим припремљених тема, на малим сѐлима „много је пажње посвећено општем музичком и уметничком програму на тај начин, што је после часа прича извођен мали, одабрани концертни програм и што је деци изношен не само живот музичара чија су се дела изводила, већ што им се причало о уметницима уопште: књижевницима и песницима, сликарима и скулпторима. Пројекције на епископској, који је за дечју библиотеку набављен још 1930. много су доприносиле, да материјал буде јаснији и занимљивији“. Она су „у исто време и неки мали ‘сабор’ на ком се састају сва наша мала деца најразличитијих школа и најразличитијег доба, која станују у Београду.“⁶⁶ Поред тога играле су „томболе“, када су најбољи читаоци награђивани поклонима у књигама, које је додељивао библиотекар, а приликом свечаних сѐла то је чинио председник Општине „...инж. Милан Нешић, желећи да деци покаже радост с којом претседник Београда прати развој ове дечје љубави према књизи“.⁶⁷

Иако је број учесника на малим сѐлима био ограничен на 30,⁶⁸ према подацима у објављеним извештајима он је варирао, али је у просеку износио 50,⁶⁹ а зависио је од теме, узраста деце која су долазила, годишњег школског распореда и измена у самој Библиотеци (што се односило на честа пресељења⁷⁰). Током школских распуста осетан је био пад у броју посетилаца из основних и средњих школа, али је то било доба када је библиотекар значајну пажњу посвећивао млађој деци и он бележи да „интересовање код млађе деце почиње с дана у дан да развија“.⁷¹ Оно што је познато је и да је сѐлима присуствовао знатно мањи број девојчица у односу на дечаке, односно 85% посетилаца били су дечаци.⁷² Чињеница је, такође, да је Марија Илић Агапова на све начине покушавала да што већем броју деце обезбеди присуство сѐлима и, истовремено, код „најмлађе деце пробуди интерес према књизи“ те је приликом организовања изложбе књига „на којој су учествовале и све главне београдске књижаре“ и свечаног дечјег дела Библиотека потписала споразум „с београдским Радиом, који је Сѐло у целости преносио“.⁷³

⁶³ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 628 (XV сѐло, 18. III 1932).

⁶⁴ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 628 (XVI Мало Дечије Сѐло, 25. III 1932).

⁶⁵ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 628 (XVII Сѐло, 1. IV 1932).

⁶⁶ Илић Агапова, *Пејоодишњи извештај Библиотеке и Музеја...*, 46–47.

⁶⁷ Исто, 47.

⁶⁸ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 628 (текст обавештења о Малим дечјим сѐлима, машинопис, непотписано).

⁶⁹ Илић Агапова, *Пејоодишњи извештај Библиотеке и Музеја...*, 45–47.

⁷⁰ Библиотека и Музеј су прво били смештени у Улици краља Петра бр. 26, 1932. године пресељени су у Косовску улицу бр. 36. Од 1935. налазили су се у Улици кнегиње Љубице, бр. 1 (данашња Змај Јовина 1), где је, након адаптације, 22. децембра 1940. године уселин Градски дом културе. (Градска библиотека за одрасле, Дечја и омладинска библиотека, Градски музеј, Градска галерија слика и Земунски историјски архив).

⁷¹ БГБ–Завичајно одељење, РУ III 7, инв. бр. 629 (Сѐло одржано 21. VII 1933).

⁷² Југословенско друштво између два светска рат било је неравномерно развијено, било када се међусобно пореде поједини региони, село и град, или становништво мушког и женског пола. Зато просечне вредности нису од велике помоћи. У Србији, као најмногљудијој и изразито аграрној, женско становништво је након Првог светског рата било бројније него мушко, али су му правни статус регулисали закони из 19. века. Процес еманципације жена текао је споро, ослоњен на делатност малог броја образованих жена које су, у градским центрима – понајвише у Београду – узимале учешће у економском и јавном животу и подршку невладиних организација. Изразита је била диспропорција у школском систему: број девојчица и девојака обухваћених разним нивоима формалног образовања је све до пред сам Други светски рат увек био мањи од 10% укупног броја полазника. У том светлу би требало посматрати и податак о далеко већем броју дечака него девојчица које су присуствовале дечјим програмима јавне библиотеке у Београду. У том контексту, такође, требало би посматрати и пионирску делатност Агапове и Басуровићеве. – Видети више: Ивана Аритонович, „Друштвени положај жена у Србији у доба Краљевине Југославије“, *Баштина* бр. 27 (2009): 233–257, преузето 24. 3 2020, <http://see-articles.ceon.rs/data/pdf/0353-9008/2009/0353-90080927233A.pdf>; Љубомир Петровић, „Југословенско друштво између два светска рата“, *Историја 20. века 2* (2008): 23–44; Радина Вучетић, „Жена у граду – Између резервата приватног и освајања места у јавном животу“, у *Приватни живот код Срба у 20. веку*, Милан Ристовић, прир. (Београд: Clio, 2007), 131–164.

⁷³ Марија Илић Агапова, „Првих пет година Библиотеке и Музеја града Београда: извод из петогодишњег извештаја“, *Београдске ојштинске новине* 2, 53, фебруар 1935, 128.

Драгосавац Б. и др. „Мала сѐла или storytelling у повоју...“, 2–12

За разлику од свих других програма који су организовани током периода 1931–1941. године, упркос честим пресељењима и реорганизацијама Библиотеке, мала сѐла су се увек одржавала, мање или више редовно. Након одобрења председника Општине, Драгомира Љ. Јовановића,⁷⁴ Библиотека је рад почела 12. јуна 1941. године, а било је предвиђено да се деци издају само књиге на читање ван библиотеке у „Великој читаоници и то радним даном од 8–14 часова“. „Редовна дечија и омладинска посела одржаваће се, као и до сад, сваког петка од 16 до 18 час. Прво посело биће 20 о.м. На програму су приче наших и страних књижевника и филмске слике“.⁷⁵ Нажалост, нема прецизних података колико је током Другог светског рата одржано малих сѐла Општинске библиотеке града Београда, али је сасвим извесно да су се одржавала, а то доказују спорадични сачувани извештаји.⁷⁶ Ова форма рада са децом настављена је и одмах по поновном покретању рада Библиотеке, 1945. године, само под називом – читалачки часови.

Закључак

Приликом формирања прве јавне библиотеке у Београду формирано је и прво дечје одељење на територији града, али и тадашње државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. По угледу на друге земље и на основу доступне литературе, Марија Илић Агапова устројила је јавну библиотеку енглеско-америчког типа, са свим савременим претпоставкама за њен рад. Заједно са Одељењем за одрасле отворено је и Дечје (омладинско), у коме су од прве године рада, изузев основне делатности, организоване културно-просветне активности, са циљем да се деци приближи библиотека и истакне значај књиге и читања. Све оне нису биле стихијске, већ су се теме брижљиво бирале, а биле су у сагласности са доступном међународном литературом и под будним оком управника Библиотеке Марије Илић Агапове, која се показала као одличан познавалац библиотекарске, педагошке литературе и књижевности за децу. Мала сѐла представљала су својеврсне часове причања прича, са унапред предвиђеним програмом, а завршавала су се филмским пројекцијама или музичким програмом. Програм сѐла је временом постајао све разнороднији, а изузев библиотекара, и деци је било дозвољено да активно учествују и да га воде. Агапова је огроман значај придавала малим сѐлима и на све начине покушавала да обезбеди што већи број слушалаца. Како је број учесника, због недостатка простора, био ограничен, она је успевала да, изузев информација у дневним новинама, ангажује и радио који их је преносио. Све форме рада у Дечјој библиотеци – Дечјем одељењу биле су врло значајне и најмлађи корисници су их необично добро прихватили, али се чини да су најпосећенија и најдуготрајнија била мала сѐла. Она су се у континуитету одржавала од 1931. до 1941, и касније током Другог светског рата, а наставила да се организују од 1945. под називом читалачки часови. Мала дечја сѐла Библиотеке града Београда представљају претечу организованих програма који се данас одржавају како код нас, тако и у свету и познати су под називом *storytelling*.

Извесно је да је комплетну припрему и теоријске поставке за формирање и отварање првог Дечјег одељења на територији тадашње државе, које је свој рад започело 11. јануара 1931. године, обавила Марија Илић Агапова. И иако је Агапова врло прецизно дефинисала његов рад, она је већ у првој години припремила и у потпуности обучила Надежду Басуровић, која је постављена на рад у Дечју читаоницу 15. марта 1931. године и у историји српских јавних библиотека постала први званично именовани библиотекар за рад са децом.

⁷⁴ „Библиотека града Београда пред новим задацима“, *Ойштинске новине* 59, 40, 22. 5. 1941, 3.

⁷⁵ „Почетак рада у Градској библиотеци“, *Ойштинске новине* 59, 57, 8, 9. и 10. 6. 1941, 4.

⁷⁶ БГБ–Завичајно одељење РУ III 7, инв. бр. 635 ([Најава за] Дечје и омладинско посело у Библиотеци Општине града Београда: музички час и час прича, 2. 1. 1942); РУ III 7, инв. бр. 636 (Душан Павловић „Госпођи Др М. Илић-Агапов Управнику Градске библиотеке: [извештај о дечјем поселу одржаном у петак, 2. јануара 1942]“, 7. 1. 1942).

Литература и извори:

1. Artonović, Ivana. „Društveni položaj žena u Srbiji u doba Kraljevine Juugoslavije“. *Baština* br. 27 (2009): 233–257. Preuzeto 24. 3. 2020. <http://see-articles.ceon.rs/data/pdf/0353-9008/2009/0353-90080927233A.pdf>.
2. Biblioteka grada Beograda, dLibra Digital Library. „Upravnom odeljenju za Personalni otsek [1941], mašinpis, Izveštaj o proceni ratne štete“. Preuzeto 18. 3. 2020. <http://147.91.218.12/dlibra/docmetadata?id=15&from=pubstats>.
3. Biblioteka grada Beograda. Odeljenje stare i retke knjige i knjige o Beogradu – Zavičajno odeljenje – rukopisna građa (BGB–Zavičajno odeljenje).
4. „Biblioteka grada Beograda pred novim zadacima“. *Opštinske novine* 59, 40, 22. 5. 1941, 3.
5. Ćorović, Ljubica. *Ilustrovana istorija Biblioteke grada Beograda*. Beograd: Biblioteka grada Beograda, 2011.
6. „Dečje sѐlo Opštinske biblioteke“. *Pravda* 344, 9. 12. 1934, 4.
7. Dragosavac, Branka. *Dečja odeljenja Biblioteke grada Beograda*. Beograd: Biblioteka grada Beograda, 2018.
8. Dragosavac, Branka. „Istorijski razvoj dečjih odeljenja javnih biblioteka u Beogradu“. *Pančevačko čita-lište* 7, 14 (2009): 81–86.
9. Durković-Jakšić, Ljubomir. *Biblioteka grada Beograda: 1928–1945*. Beograd: Biblioteka grada Beograda; BIGZ, 1995.
10. Ilić Agapova, Marija. „Kratak istorijat gradskih kulturnih ustanova: Gradske biblioteke i gradskog muzeja, galerije slika i istoriske arhive“. *Beogradske opštinske novine* 48, 11–12, novembar–decembar 1940, 873–874.
11. Ilić Agapova, Marija. *Petogodišnji izveštaj Biblioteke i Muzeja o. g. B.: 1929–1934*. Preuzeto 15. 3. 2020. <http://dlibra2.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=106&from=pubstats>.
12. Ilić Agapova, Marija. „Povodom osvećenja Biblioteke i Muzeja opštine grada Beograda 11. januara 1931“. *Beogradske opštinske novine* 49, 2–3, 1. 2. 1931, 164–168.
13. Ilić Agapova, Marija. „Prvih pet godina Biblioteke i Muzeja grada Beograda: izvod iz petogodišnjeg izveštaja“. *Beogradske opštinske novine* 2, 53, februar 1935, 124–129.
14. Ilić Agapova, Marija. *Javne biblioteke*. Beograd: Biblioteka grada Beograd, 2013.
15. Istorijski arhiv Beograda.
16. Mihailović, Dragana, „Identitet dečjih odeljenja Opštinske biblioteke grada Beograda kroz rad Marije Ilić Agapove“. U *Biblioteke i identitet: zbornik radova sa naučnog skupa održanog 25. i 26. maja 2017. godine u Pančevu*, glavni urednik Gordana Stokić-Simončić, 70–77. Pančevo; Novi Sad; Sombor: Gradska biblioteka; Centar za kulturu i ekologiju PanArt; Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet; Pedagoški fakultet u Somboru, 2018.
17. Mihailović, D. „Marija Ilić Agapova: život i rad“. Master rad, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2017.
18. Petrović, Ljubomir. „Jugoslovensko društvo između dva svetska rata“, *Istorija 20. veka* 2 (2008): 23–44.
19. „Početak rada u Gradskoj biblioteci“. *Opštinske novine* 59, 57, 8, 9. i 10. 6. 1941, 4.
20. „Pravilnik Biblioteke i Muzeja Opštine grada Beograda“. *Opštinske novine* 50, 16, 21. 4. 1932, 243–250.
21. „Pravilnik biblioteke Opštine grada Beograda“. *Opštinske novine* 48, 9–10, 5. 5. 1930, 531–532.
22. „Šta su zidne novine?“. *Politika za decu* 4, 7, 23. 2. 1933, 610.
23. „U opštinskoj biblioteci urediće se odeljenje sa literaturom o Beogradu“. *Vreme* 12, 3929, 8. 12. 1932, 7.
24. Vučetić, Radina. „Žena u gradu – Između rezervata privatnog i osvajanja mesta u javnom životu“. U *Privatni život kod Srba u 20. veku*, priredio Milan Ristović, 131–164. Beograd: Clio, 2007.

Small Soirees or the Infancy of Storytelling: A Program for Children of the Public Library in Belgrade between the Two World Wars

Summary

In 1928, based on the Law on Municipalities, the Court of the Municipality of the City of Belgrade made a decision on the establishment of the City Library and the Museum of Belgrade. The first librarian, Marija Ilić Agapova, was hired next year. Over the next year and a half until the opening ceremony of the library and the museum, initially alone and later with a small circle of associates, she collected, arranged, systematized and processed material for the library funds, and drafted the Work Programme and the Rulebook of the Library of the Municipality of the City of Belgrade (1930).

From the very beginning, together with working on the library fund for adults, Marija Ilić Agapova began to collect and arrange material for the formation of the Department for Children and Young Adults, following the example of English and world library practice. This department began its official work on January 11, 1931. Work on cultural and educational activities in the Children's Reading Room started immediately after organizing the lending/borrowing procedures. On March 15, the first official children's librarian was appointed – it was Nadežda Basurović.

This paper presents children's soirees – small soirees, as a precursor of modern cultural programs for children, which are now realized in numerous domestic and international libraries and are denoted by the term storytelling. In addition, it presents the work of Nadežda Basurović, the first appointed children's librarian in Serbia.

The paper was created on the basis of preserved reports written by children's librarians, kept in the Old and Rare Books and Books on Belgrade / Local History Department of the Belgrade City Library, as well as on the basis of materials stored in the Historical Archives of Belgrade, articles published in serial and monographic publications, and data from the annual reports of the Belgrade City Library.

Keywords: Belgrade City Library, department for children, department for children and young adults, small soirees, soirees, Marija Ilić Agapova (1895–1984), Nadežda Basurović (1907–?), storytelling

Примљено: 6. маја 2020.

Исправке рукописа: 21. маја 2020.

Прихваћено за објављивање: 3. јуна 2020.